

RAPPORT
Archeologisch bureau- en
verkennd veldonderzoek,
d.m.v. boringen
Varkensmarkt 24, Hilvarenbeek

Opdrachtgever

Gemeente Hilvarenbeek
Vrijthof 10
5081 CA Hilvarenbeek

ISSN 2214-5656

Projectnummer

Aeres Milieu projectnummer AM16110

Status rapport

Conceptv2

Autorisatie

Opsteller rapport:	paraaf	datum
Drs. V. van der Veen Drs. D. Hagens		7 juni 2016
Redactie:	paraaf	datum
Drs. ing. N.J.W. van der Feest		7 juni 2016
Vrijgave:	paraaf	datum
Ing. T.K.P.G. Thijssen		7 juni 2016

Contactgegevens

Aeres Milieu B.V.
Postbus 1015
6040 KA ROERMOND
(t) 0475 – 320 000
(f) 0475 – 321 967
e-mail: info@aeres-milieu.nl
www.aeres-milieu.nl

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	2
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	4
1. INLEIDING	5
2. WERKWIJZE	7
2.1 Inleiding.....	7
2.2 Verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen	7
3. BUREAUONDERZOEK	8
3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie.....	8
3.2 Landschappelijke situatie - bodem	9
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht.....	9
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden	10
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal	12
4. VERWACHTINGSMODEL	15
5. VELDWERKZAAMHEDEN	17
5.1 Algemeen.....	17
5.2 Fysisch geografische beschrijving van de bodemopbouw.....	17
5.3 Archeologische indicatoren.....	18
6. CONCLUSIE	19
6.1 Algemeen.....	19
6.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen.....	19
7. AANBEVELINGEN	20
LITERATUURLIJST	21

Bijlagen:

1	Topografische overzichtskaart
2	Boorpuntenkaart
3	Overzicht gemeentelijke Archeologisch landschapskaart
4	Overzicht gemeentelijke archeologische verwachtingen- en waardenkaart
5	Overzicht Archeologische basiskaart en geomorfologische kaart
6	Overzicht bodemkaart
7	Overzicht AHN
8	Boorkernbeschrijving

SAMENVATTING

Op 30 mei 2016 is door Aeres Milieu een archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen uitgevoerd aan de Varkensmarkt 24 te Hilvarenbeek. Het doel van het verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen is de in het bureauonderzoek opgestelde specifieke verwachting te toetsen. Aan de hand van deze gegevens kunnen vervolgens adviezen over de aanwezige archeologische resten, of vervolgtraject worden opgesteld.

De jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen die bij voorkeur in de buurt van open water lagen. Water was een belangrijke bron voor het lessen van de dorst. Bij water heerst ook een grotere biodiversiteit, die de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel makkelijker maakte.

Op basis van de gegevens op de geomorfologische kaart en het Actueel Hoogtebestand Nederland ligt het plangebied waarschijnlijk binnen een golvende dekzandvlakte, een uitloper van de hoge zandgronden richting het beekdal van het Spruitenstroompje. In het noorden grenzend aan het plangebied bevindt zich de inmiddels gekluisde of gedempte Platte Beek. Dergelijke overgangszones, met name de flanken, van hoge zandgronden naar de laaggelegen beekdalen zijn aantrekkelijk voor jagers-verzamelaars. In de omgeving zijn echter geen vondsten bekend van vuurstenen artefacten. Om die reden geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum. Binnen het plangebied worden enkeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een plaggendek met een conserverende werking van eventueel aanwezige archeologische resten. Resten uit de periode laat-paleolithicum en mesolithicum worden onder het verwachte plaggen- of esdek of in de oorspronkelijke bodem verwacht en kunnen bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, artefacten van vuursteen.

Vanaf het neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door sedentaire nederzettingen. In de beginperiode stapt men geleidelijk over naar landbouw en veeteelt. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden.

De relatief hoge ligging van het plangebied binnen een golvende dekzandvlakte en nabij watervoorzieningen was een redelijk gunstige vestigingslocatie, al zal men de voorkeur hebben gegeven aan de hogere dekzandgronden die meer in westelijke richting liggen. In de omgeving van het plangebied zijn enkele prehistorische vindplaatsen bekend, onder andere uit de bronstijd. Op basis van deze gegevens geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor zowel vindplaatsen uit de periode neolithicum en bronstijd als voor vindplaatsen uit de ijzertijd, Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Resten uit de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen worden onder het plaggen- of esdek of in de oorspronkelijke bodem verwacht en bestaan uit een cultuurlaag, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen.

Hilvarenbeek ontstond waarschijnlijk in de 9^e of 10^e eeuw als nederzetting rondom de kerk in de spie van de beken Hilver en Platte Beek. Het plangebied ligt aan de Varkensmarkt, direct achter het kerkterrein. Dit was een driehoekig plein dat sinds tenminste de late middeleeuwen aanwezig was. Tot in de 20^e eeuw liep de genoemde Platte Beek parallel aan de loop van de Varkensmarkt die het plangebied in het noorden begrenst. Op basis van het historisch kaartmateriaal kan worden gesteld dat sinds tenminste het begin van de 19^e eeuw meerdere bebouwing aan de Varkensmarkt aanwezig is. Het plangebied is omringd door deze bebouwing maar is zelf onbebouwd en als bouwland in gebruik. Vanaf medio 20^e eeuw wordt in het noordelijke deel van het plangebied een gebouw gerealiseerd. Gezien de ligging aan de Varkensmarkt is het zeer goed mogelijk dat binnen het plangebied bebouwing aanwezig was vóór circa 1800. Daarom geldt voor het plangebied een hoge verwachting voor nederzettingen- en bebouwingsresten uit de periode middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Resten worden verwacht vanaf het maaiveld en eventueel binnen een antropogene ophogingslaag.

Op basis van het uitgevoerde verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen kan worden gesteld dat de verwachte bodems niet langer intact aanwezig zijn. Er is sprake van een A-C profiel waarbij de bovengrond (A-Horizont) gelegen is op de natuurlijke ondergrond (C-Horizont). Door bodemverstoring zijn de tussenliggende lagen in de top opgenomen. Daarbij is naar verwachting tevens minimaal de bovenste 10 centimeter van de C-Horizont verstoord. In boring 1 en 6 is dit zelfs respectievelijk 20 en 100 centimeter. Het gevolg hiervan is dat de in het bureauonderzoek opgestelde verwachtingen bijgesteld zijn naar laag. Dat wil zeggen dat er geen concrete

verwachting meer bestaat voor het aantreffen van archeologische resten binnen het plangebied. De afwezigheid van deze verwachting heeft tot gevolg dat geadviseerd wordt dat verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk wordt geacht.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. Het onderzoek is gericht op het inzichtelijk maken van de toestand van het aanwezige bodemarchief. Hiermee kan de beschadiging dan wel vernietiging als gevolg van de voorgenomen verstoring van een mogelijk aanwezig bodemarchief tot een minimum worden beperkt. Echter kan door de aard van het onderzoek, steekproefsgewijs, niet volledig worden uitgesloten dat er archeologische resten aan- of afwezig zullen zijn. Als gevolg hiervan is bij het aantreffen van archeologische resten het, conform de monumentenwet van 1988, artikel 53, verplicht dat deze resten bij het Rijk worden gemeld.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer	: AM16110
OM-nummer	: 4001767100
Soort onderzoek	: Bureau- en verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen
Adres onderzoekslocatie	: Varkensmarkt 24 te Hilvarenbeek
Toponiem	: Varkensmarkt
Gemeente	: Hilvarenbeek
Provincie	: Noord-Brabant
Kadastrale registratie	: Hilvarenbeek, sectie D, nummer 5944 (ged.)
Coördinaten	: centrum 137.777; 388.557
	NW: 137.758; 388.570
	NO: 137.778; 388.586
	ZW: 137.778; 388.530
	ZO: 137.797; 388.540
Oppervlakte	: circa 970 m ²
Huidig locatie gebruik	: Braakliggend (recentelijk gesloopt: kinderopvang)
Aanleiding onderzoek	: Woningbouw (vrijstaande woning) met parkeergelegenheid
Opdrachtgever	: Gemeente Hilvarenbeek
Bevoegde overheid	: Gemeente Hilvarenbeek
Opslag documentatie en materiaal	: Zuidhoven 9m te Roermond tot deponering bij provinciaal depot te 's-Hertogenbosch
Datum uitvoering	: 30 mei 2016

Figuur 1: Globale begrenzingen van de nieuwe bestemmingen binnen het plangebied (bron: aangeleverd door de opdrachtgever).

Doel

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is, het bepalen van een verwachtingsmodel voor de locatie. Dit verwachtingsmodel wordt op basis van historische kaarten en bekende landschappelijke en archeologische gegevens gevormd.

Dit verwachtingsmodel zal vervolgens leiden tot een aanbeveling over het behoud in-situ of eventueel vervolgonderzoek.

Het doel van het aansluitende verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen is het toetsen van het in het bureauonderzoek opgestelde verwachtingsmodel.

Voor de locatie Varkensmarkt zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat is op basis van het bureauonderzoek de archeologische verwachting van het plangebied?
- Kan deze verwachting op basis van het verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen worden bijgesteld?
- Is er sprake van stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten?
- In hoeverre zijn deze lagen intact en hoe reflecteert dit de kwaliteit van de mogelijk aanwezige archeologische resten?
- Wat is de diepteligging van mogelijke archeologische resten en wat is de daadwerkelijke bedreiging van deze resten door de voorgenomen bodemingrepen?

Plangebied

Het plangebied (zie bijlage 1) ligt aan de Varkensmarkt in de dorpskern van Hilvarenbeek. Momenteel is het plangebied braakliggend. Tot recent was het plangebied in gebruik als kinderopvang (peuterspeelzaal Hilverhummels). In het zuidwesten wordt het plangebied begrensd door het pand Varkensmarkt 22 met parkeerplaats, in het noordwesten door de straat Varkensmarkt, in het noordoosten door het pand Varkensmarkt 26, in het oosten door het pand Pastoor van Bijnenstraat 15 en in het zuiden door het pand Cantorijstraat 17. Het plangebied heeft een oppervlakte van circa 970 m².

Figuur 2: Het plangebied in zuidelijke richting gefotografeerd. Ter plaatse van de gesloopte bebouwing was het terrein zeer nat.

2. WERKWIJZE

2.1 Inleiding

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese.

Archeologische bronnen

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS II)
- Archeologische Beleidskaart van de gemeente Hilvarenbeek
- Specifieke lokale informatie

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra, uit Archis2)
- Geomorfologische kaart (Alterra, uit Archis2)
- Actuele Hoogtekaart van Nederland (AHN)

Historische kaarten

- Kadastraal minuutplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (2005)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst.

2.2 Verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen

Bij het verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen aan de Varkensmarkt 24 zijn zes boringen gezet die gelijkmatig over het plangebied zijn verdeeld, zie bijlage 2. De locatie van de boringen is bepaald op basis van de contouren van het plangebied zoals zichtbaar in het veld. De hoogte is bepaald met het Actueel Hoogtemodel Nederland (AHN, arccgis.nl). De boringen zijn uitgevoerd met een Edelman-boor met een boorkop met een diameter van 10 centimeter. De minimale boordiepte is 0,3 m in de C-horizont. De twee diepste boringen reiken tot 3,40 en 2,50 m –mv (boringen 1 en 6).

De boorkernen zijn conform ASB (Archeologische Standaard Boorbeschrijving 5.2) beschreven, zie bijlage 8. Gelet is op de aanwezigheid van archeologische indicatoren als fragmenten keramiek, fosfaatvlekken en brokjes houtskool en verbrande leem. Daartoe zijn de opgeboorde monsters verbrokkeld.

3. BUREAUONDERZOEK

3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie

Hilvarenbeek ligt in het zuidelijk zandgebied. De ondergrond van de stad wordt doorsneden door meerdere breuken die zuidoost-noordwest georiënteerd zijn en de Centrale Slenk en de Peelhorst begrenzen. Het plangebied ligt binnen de dalingszone van de Centrale Slenk ofwel Roerdalslenk. Direct ten westen van Hilvarenbeek ligt de Gilze-Rijen breuk. Deze breuk vormt de zuidwestelijke rand van het dalingsgebied van de Centrale Slenk.³

In de diepe ondergrond bevinden zich grindhoudende zanden (zand, grind, keien en klei) die onderdeel zijn van de Formatie van Sterksel. Dit riviersediment is aangevoerd door de Rijn en de Maas. Het sediment werd grotendeels afgezet in een vlechtend riviersysteem gedurende de koude periodes vanaf het laatste deel van het Vroeg-Pleistoceen (vanaf circa 1,2 miljoen jaar geleden) tot in het Midden-Pleistoceen (tot circa 475.000 jaar geleden).⁴

Het huidige landschap is grotendeels tijdens het Weichselien (circa 115.000 – 11.755 jaar geleden) gevormd, toen de laatste ijstijd plaatsvond. Er ontstond een steeds kouder en droger klimaat.⁵ In deze periode breidde het landijs zich sterk uit in Europa. Gedurende het grootste deel van het Weichselien (Pleniglaciaal, circa 75.000 – 15.700 jaar geleden) was de bodem bevroren. Tijdens perioden dat er sprake was van dooi, werd door sneeuwsmeelt- en regenwater veel sediment verspoeld, waarbij fluvioperiglaciale afzettingen zijn gevormd en dalen ontstonden. De fluvioperiglaciale afzettingen zijn zeer divers en bestaan uit fijn en grof zand, soms met grind, leemlagen en plantenresten en worden tot de Formatie van Bortel gerekend.⁶

Later zijn de fluvioperiglaciale afzettingen bedekt met dekzand. In de koudste en droogste perioden van het Weichselien, met name tijdens het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000 – 15.700 jaar geleden) en in sommige perioden van het Laat-Glaciaal (circa 15.700 – 11.755 jaar geleden), is de vegetatie voor een groot deel verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiving optrad. Hierbij werd dekzand afgezet.⁷ Dit dekzand is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm), goed afgerond en gesorteerd en arm aan grind. Het dekzand wordt tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Bortel gerekend. Het reliëf dat tijdens de dekzandafzetting is ontstaan, wordt gekenmerkt door vlaktes met depressies en dekzandruggen of dekzandkoppen.

In het Holoceen (vanaf circa 11.755 jaar geleden) werd het klimaat warmer en vochtiger. Het landschap is door geologische processen weinig meer veranderd. Het dekzand werd door de toenemende vegetatie vastgelegd en de beken sneden zich in, waarbij ze de natuurlijke laagten volgden, zoals de eerder gevormde dalen die in het Pleniglaciaal werden gevormd. Ten oosten van Hilvarenbeek ligt het beekdal van het Spruitenstroompje, een zijbeek van de beek de Reusel (bijlage 5, code 2R5, groene zone).

Op de geomorfologische kaart is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom van Hilvarenbeek. Op basis van extrapolatie van aangrenzende geomorfologische eenheden ligt het plangebied op een dekzandrug of binnen een golvende dekzandvlakte (bijlage 5, respectievelijk code 3K14 en 3L5). Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, bijlage 7)⁸ is te zien dat het plangebied op de rand van een hooggelegen zone ligt, nabij het lager gelegen beekdal van het Spruitenstroompje dat ten oosten van Hilvarenbeek ligt (bijlage 5, code 2R5). De hooggelegen dekzandruggen lijken te corresponderen met de in het rood aangegeven zones op het AHN. De relatief hooggelegen golvende dekzandvlakten corresponderen met de in oranje aangegeven zones. Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat het plangebied binnen een golvende dekzandvlakte ligt.

3 Berendsen 1997 (herdruk 2008), 28-29.

4 De Mulder 2003, 327.

5 Berendsen 1996 (herdruk 2008), 183.

6 Berendsen 1997 (herdruk 2008), 189.

7 Berendsen 1996 (herdruk 2008), 190.

8 Actueel Hoogtebestand (AHN) geraadpleegd via www.arcgis.com.

3.2 Landschappelijke situatie - bodem

Ook op de bodemkaart is het plangebied vanwege de ligging in bebouwd gebied niet gekarteerd. Gezien de aangrenzende bodemkundige eenheden en de verwachte ligging binnen een golvende dekzandvlakte, zullen binnen het plangebied hoge zwarte enkeerdgronden, in lemig fijn zand voorkomen (bijlage 6, code zEZ23).⁹

Enkeerdgronden hebben een plaggendek of esdek dat is ontstaan doordat mogelijk al vanaf de late middeleeuwen op grote schaal het systeem van potstalbemesting werd toegepast. Plaggen werden met mest van het vee vermengd en op de akkers uitgespreid om de bodem vruchtbaarder te maken. In de loop der tijd is hierdoor een plaggendek op de oorspronkelijke bodem ontstaan.¹⁰

Dergelijke cultuurdekken hebben vaak een beschermende werking en dienen als een buffer die de potentiële archeologische lagen beschermt tegen verstoringen. De totale dikte van het plaggendek is bij de hoge enkeerdgronden meer dan 50 cm.¹¹ De bouwvoor (Aap-horizont) is grijsbruin tot zwart van kleur. Hieronder liggen oudere niveaus/lagen van het plaggendek (Aa-horizont), die meestal wat lichter van kleur zijn.

Onder het plaggendek ligt de oorspronkelijke bodem, mogelijk een podzolgrond. De podzolgrond bestaat uit een A-horizont, waaronder vaak een E-horizont (uitspoelingshorizont) aanwezig is. Hieronder ligt de B-horizont (inspoelingshorizont), die geleidelijk overgaat in de C-horizont.¹² Afhankelijk van de vroegere bodembewerking is de oorspronkelijke A-, E- en/of B-horizont al dan niet intact. Vaak zijn deze door verploeging met de onderste helft van het plaggendek vermengd geraakt.

Op de bodemkaart staan de gemiddelde grondwaterstanden aangeven met grondwatertrappen. De enkeerdgronden rondom de bebouwde kom van Hilvarenbeek worden doorgaans gekenmerkt door een lage tot zeer lage grondwaterstand (grondwatertrap VI of VII). Bij Grondwatertrap VI ligt de gemiddeld hoogste grondwaterstand tussen 40 en 80 cm beneden maaiveld en de gemiddeld laagste grondwaterstand ligt dieper dan 120 cm beneden maaiveld. De gemiddeld hoogste grondwaterstand ligt bij grondwatertrap VII tussen de 80 en 120 cm beneden maaiveld en de gemiddeld laagste grondwaterstand wordt dieper dan 160 cm beneden maaiveld aangetroffen.

3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht

De bestudeerde en beschikbare bronnen hebben het volgende beeld kunnen schetsen over de geschiedenis van Hilvarenbeek.

Het plangebied ligt aan de Varkensmarkt en maakt deel uit van de dorpskern van Hilvarenbeek. De plaatsnaam wordt voor het eerst in de geschreven bronnen genoemd in het jaar 1155.¹³ Er is dan sprake van *Beika* dat de betekenis heeft van 'beek'. Latere laatmiddeleeuwse vermeldingen zijn *Hildewaren beke* (1304), *Beke sancte Hildewardis* (1331) en *Hildewairdenbeke* en *Hilvarenbeke* in 1350. Het is niet duidelijk of er een relatie is met de nabijgelegen beek met de naam Hilver. Waarschijnlijk verwijst het voorvoegsel *Hilvaren* naar de vrouwelijke persoonsnaam *Hildeware*. Volgens de overlevering stichtte zij een kerk in het dorp.¹⁴

De kerk aan het Vrijthof van Hilvarenbeek dateert van oorsprong uit de 9^e of 10^e eeuw. De kerk komt echter pas voor het eerst voor in de laat 12^e eeuw vermeld in een oorkonde. Ruim een eeuw later werd de basis gelegd voor de huidige, bakstenen kerk waarvan de toren uit circa 1450 stamt.¹⁵ De stichting van een kapittel hierbij, omstreeks 1200, is van grote betekenis geweest voor de ontwikkeling van het dorp. Het kerkterrein bevond zich in de spie van de beken Hilver en Platte Beek. In de 15^e eeuw groeide Hilvarenbeek vervolgens uit tot een religieus en cultureel centrum voor de regio.¹⁶

9 Alterra 2009, kaartblad 50 Oost.

10 Hiddink en Renes 2007.

11 De Bakker en Schelling 1989, 141.

12 De Bakker en Schelling 1989, 127.

13 Van Berkel en Samplonius 2006, 195.

14 Ibid.

15 www.bhic.nl

16 www.heemkundigekringhilvarenbeek.nl

Vanaf de 14^e eeuw was sprake van de Heerlijkheid Hilvarenbeek, waartoe naast het dorp zelf ook de omringende dorpen Diessen, Westelbeers en Riel behoorden. De bestuurlijke macht berustte voor de ene helft bij de Hertog van Brabant en voor de andere helft bij de prins-bisschop van Luik.¹⁷

Door schenkingen van graaf Ansfried in de 15^e eeuw groeide Hilvarenbeek aanzienlijk. Het dorp kwam op een belangrijke handelsroute te liggen. Er waren in deze periode meerdere weverijen actief in Hilvarenbeek. Aan het Vrijthof in het centrum bevond zich een lakenhuis. Het grootste deel van de bevolking was echter werkzaam in de landbouw. De vraag naar voedsel steeg als gevolg van de bevolkingstoename, zodat boeren nieuwe methoden toe gingen passen om de bouwlanden vruchtbaar te maken. Daarbij werden de akkers bemest met behulp van heideplaggen en stalmest (potstalbemesting, zie ook paragraaf 3.2). Dit leidde tot een geleidelijke ophoging van het maaiveld en de vorming van enkeerdgronden. Met de uitvinding van kunstmest omstreeks 1850, stopte de aangroei van de traditionele bemestingslaag.

Vanaf 1648 kwamen de rechten van de Brabantse hertogen van de heerlijkheid in handen van de Staten-Generaal. De rechten die de bisschop van Luik bezat, gingen over naar adellijke geslachten. Na de komst van de Fransen werden de heerlijke rechten afgeschaft en verdwenen de heren van Hilvarenbeek. In 1810 werd Hilvarenbeek officieel een gemeente.¹⁸

Hilvarenbeek werd tijdens de Tweede Wereldoorlog flink getroffen. Er werden tenminste 50 huizen verwoest en enkele tientallen huizen ondervonden vernielingen.¹⁹ Gedurende de oorlogsjaren 1942-1944 zijn enkele vliegtuigen neergestort op het grondgebied van Hilvarenbeek. Het ging voor zover bekend om crashes in het buitengebied.²⁰ Het kan niet worden uitgesloten dat in of direct rondom het plangebied oorlogsgerelateerde verwoestingen of crashes hebben plaatsgevonden.

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Op de IKAW is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom van Hilvarenbeek. Op de leidende Archeologische beleidskaart van de gemeente Hilvarenbeek ligt het plangebied in een zone die staat aangegeven met de waarde 3, 'archeologische vindplaats' (bijlage 4).²¹ Het gaat om zones, aangegeven met lichtpaarse cirkels, waar in het verleden archeologische resten zijn aangetroffen. Deze corresponderen met bekende vindplaatsen die staan aangegeven op de Archeologische vindplaatsenkaart van de gemeente Hilvarenbeek (bijlage 3).²² In het noorden wordt het plangebied begrenst door de historische dorpskern van Hilvarenbeek (bijlage 3, oranje zone; bijlage 4, donkerpaarse zone).

Momenteel vindt bij het RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) de overgang plaats van het archeologisch informatiesysteem Archis 2 naar Archis 3. Doordat de lancering van de volledige database binnen Archis3 vooralsnog steeds is uitgesteld, is het helaas niet mogelijk gebleken om alle benodigde gegevens van nabijgelegen archeologische onderzoeksmeldingen, archeologische monumenten (AMK) en waarnemingen te raadplegen.

Wel was het mogelijk om met behulp van de kaartbeelden van de Archeologische vindplaatsenkaart (bijlage 3) en de Archeologische beleidskaart (bijlage 4) en op basis van de beschrijvingen van deze vindplaatsen en onderzoeksmeldingen uit andere rapporten enige gegevens te raadplegen.

Waarnemingsnummer (onbekend)

Op de Archeologische vindplaatsenkaart is een vindplaats aanwezig in het oosten aan het plangebied grenzend. Het betreft een vondst van onbekende aard die in de middeleeuwen werd gedateerd. Deze vindplaats staat niet aangegeven in andere rapporten bij de meldingen uit Archis. Mogelijk gaat het om een amateurvondst.

Onderzoeksmelding 861; waarnemingsnummers 19.395, 21.249, 32.745, 36.646 en 44.911

Rondom de kerk in het dorpshart, op een afstand van 100-200 meter ten westen en zuidwesten van het plangebied, zijn meerdere vondsten bekend.

17 www.heemkundigekringhilvarenbeek.nl

18 www.heemkundigekringhilvarenbeek.nl

19 Van Blankenstein 2006, 120.

20 Auwerda en Grimm 2008 (Verliesregisters 1939 tot en met 1945).

21 RAAP 2012, *Archeologische beleidskaart, kaartbijlage II-1* (RAAP rapport 2450).

22 Peeters, Lipsch, Moonen en Verhoeven 2012, 14 (RAAP rapport 2450).

Ter plaatse van de huidige kerktoeren, werden in de jaren tachtig van de vorige eeuw kleine opgravingen uitgevoerd, waarbij funderingsresten werden aangetroffen van een 14^e eeuwse voorganger van deze kerk (onderzoeksmelding 861 en waarnemingsnummer 19.395). Ook werden andere (laat)midleeeuwse vondsten gedaan die samenhangen met de nederzettingsgeschiedenis van Hilvarenbeek (waarnemingsnummers 21.249 en 32.745). Ook werd een groot aantal 14^e eeuwse aardewerkresten aangetroffen. Deze vondst werd in 1962 gedaan op 1,5 meter diepte onder een bouwallige, half ingestorte woning (waarnemingsnummer 44.911). Direct ten noordwesten van deze vindplaatsen, op 200 meter ten westen van het plangebied, werd Drakenstein-aardewerk aangetroffen uit de midden-bronstijd (waarnemingsnummer 36.646).

Waarnemingsnummer 53.430

Op 350 meter ten zuidwesten van het plangebied werd prehistorisch en laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen.

Onderzoeksmelding 8497

Het plangebied valt binnen een omvangrijk onderzoeksgebied. Het betreft een onderzoek ten behoeve van een archeologische verwachtings- en advieskaart voor het Landinrichtingsgebied De Hilver. Het onderzoek werd in 2002 door RAAP uitgevoerd. Op grond van omliggende gekarteerde terreinen op deze advies- en verwachtingskaart kan worden aangenomen dat voor het huidige plangebied een hoge verwachting geldt voor archeologische resten uit de periode neolithicum t/m de nieuwe tijd.

Onderzoeksmelding 39.746

Door Synthegra werd in 2010 een bureauonderzoek uitgevoerd voor een terrein op 125 meter ten oosten van het plangebied. Op grond van de resultaten van het onderzoek werd voor het onderzochte terrein vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van een verkennend boordonderzoek.

Onderzoeksmelding 25.460

Op circa 200 m ten noordwesten van het plangebied werd in 2007 door Hollandia een terrein onderzocht middels een bureauonderzoek. Gezien de hoge trefkans op archeologische vondsten en sporen werd vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven aanbevolen.

Onderzoeksmelding 25.464 en 38.657

Archeomedia voerde in 2010 een proefsleuvenonderzoek uit voor een terrein op 300 meter ten westen van het plangebied. Op basis van het bureauonderzoek door Hollandia gold een hoge verwachting voor alle perioden. De ondergrond bleek deels verstoord tot een diepte van 1,2 – 1,4 meter –mv door recente en subrecente bebouwing. Alleen ter plaatse van werkput 2 bleek de bodemopbouw grotendeels intact. Over de gehele onderzoekslocatie had verstoring van het bodemprofiel plaatsgevonden door ploegsporen en bioturbatie in de overgang van de onderkant van het esdek naar de top van het dekzand. In totaal werden vijf sporen uit de nieuwe tijd aangetroffen. Op basis van de resultaten werd geen vervolgonderzoek nodig geacht.

De Heemkundige kring Hilvarenbeek – Diessen "Ioannes Goropius Becanus" is via email benaderd met de vraag of bij hen nog archeologische en/of cultuurhistorische informatie uit het plangebied bekend is (die niet bij de RCE is gemeld). Reacties kwamen van dhr. T. de Jong en dhr. H. Schoenmaker. Door dhr. De Jong werd vermeld dat direct achter het kerkterrein in 1980 een proefsleuvenonderzoek werd uitgevoerd door de ROB (de voorganger van de huidige RCE) en de archeologische afdeling van de gemeente Tilburg. De aanleiding werd gevormd door de sloop van enkele 17e en 18e eeuwse huizen ter plaatse. Er werden twee waterputten (één bestaande uit heideplaggen), een sloot en een aantal kuilen gevonden met aardewerkresten uit de 11e - 12e eeuw en uit de 14e – 18e eeuw.²³

23 Stoeper 1982, 29-30, met dank aan Ton de Jong van de heemkundige Kring Hilvarenbeek – Diessen.

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal

In het kader van het bureauonderzoek is historisch kaartmateriaal bestudeerd. Het plangebied ligt aan de Varkensmarkt, een oud driehoekig plein direct achter het kerkterrein, waaraan van oudsher meerdere bebouwing aanwezig was. De beken Hilver en Platte Beek vloeiden samen ter hoogte van de splitsing Paardenstraat - Varkensmarkt.²⁴

Op het minuutplan uit het begin van de 19^e eeuw (figuur 4)²⁵ is te zien dat het plangebied aan de al bestaande Varkensmarkt ligt, direct ten zuidoosten van de dorpskern van Hilvarenbeek. Deze dorpskern wordt naast de genoemde straat gevormd door de straten Vrijthof, Kapittelstraat en Paardenstraat. Aan de Varkensmarkt is meerdere bebouwing aanwezig, onder andere direct ten noorden van het plangebied. Parallel aan de Varkensmarkt is de loop van de Platte Beek nog te zien (tegenwoordig gekluisd of gedempt). Parallel aan de Paardenstraat is de beek de Hilver te herkennen. Deze beek begrenst het plangebied dus in het noorden. Het plangebied zelf is onbebouwd en ligt in een veld dat staat aangegeven als de "Beerde Akkers". Dit veld bestaat uit enkele grote percelen die haaks op de straten liggen. In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT)²⁶ behorende bij het minuutplan, staan deze percelen aangegeven als bouwland.

De kaart uit 1851 en 1900 laat een gelijke situatie zien. Het plangebied is onbebouwd en ligt in het bouwlandveld. Er is meerdere bebouwing aanwezig aan en bij de Varkensmarkt, rondom het plangebied.

De bebouwingskern heeft zich enigszins uitgebreid volgens de situatie uit 1948. Er zijn straten met nieuwe bebouwing aangelegd, zoals ook aan de Pastoor van Bijnenstraat, direct ten oosten van het plangebied. In het noordelijke deel van het plangebied staat nu een gebouw aangegeven. De Platte Beek is dan inmiddels gekluisd en/of gedempt.

Het gebouw in het noordelijke deel van het plangebied verdwijnt tussen 1957-1958. Vanaf dan lijkt het plangebied geheel als bouwland of als tuin in gebruik. In 1987-1988 ontstaat nieuwe bebouwing. Het betreft waarschijnlijk de recent gesloopte kinderopvang.²⁷

Figuur 3: De Varkensmarkt en omgeving gezien vanuit de omgeving van het plangebied, olieverfschilderij van J.A.W. van Ooijen uit vermoedelijk 1933 (Bron: Smolders, Smolders en Naaijken 2011)

²⁴ www.bhic.nl

²⁵ www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl Gemeente Hilvarenbeek, sectie D, blad 2. Minuutplannen zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten die zijn vervaardigd vanaf 1811 en 1812 in navolging van de Fransen o.l.v. Napoleon Bonaparte. Het zijn grondbeschrijvingen (kaders) van de gemeenten met hierop aangegeven de percelen, perceelnummers en gebouwen.

²⁶ OAT = Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel. Dit is een register uit 1832 waarin diverse gegevens in vermeld staan die betrekking hebben op de betreffende percelen, zoals de eigenaar, beroep en woonplaats, alsmede het grondgebruik en de oppervlakte.

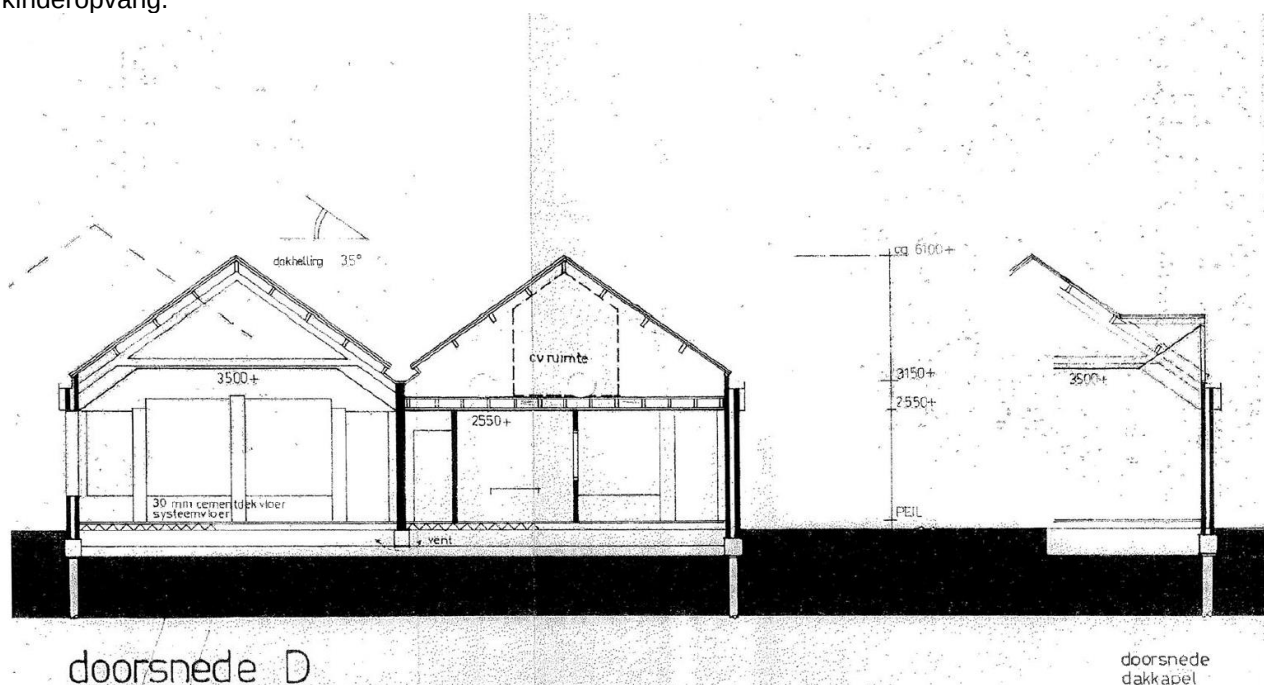
²⁷ Gebaseerd op bestudering van laat 20^e eeuw topografisch kaartmateriaal via www.topotijdreis.nl.

Bodemverstoring en verontreiniging

Ter plaatse van de recent gesloopte bebouwing in het noordelijke deel van het plangebied zal de bodem tot zekere diepte verstoord zijn geraakt. Volgens de gegevens was in dit deel van het plangebied ook bebouwing aanwezig tussen 1948 en 1957/1958. Er zijn geen aanwijzingen voor verstoringen als gevolg van bedrijfsactiviteiten.²⁸

In 2016 is door Aeres Milieu een bodemonderzoek uitgevoerd op de locatie. Uit de analyseresultaten blijkt dat de bovengrond licht verontreinigd is met zink en sterk met PAK. Na uitsplitsing van het grondmengmonster blijkt boring 1 (aan de straat) sterk verontreinigd met PAK. In de ondergrond zijn geen gehalten gemeten verhoogd ten opzichte van de achtergrondwaarde. Het freatisch grondwater is licht verontreinigd met barium. De resultaten van dit bodemonderzoek geven aanleiding tot het uitvoeren van een aanvullend of nader bodemonderzoek.²⁹

Naast deze gegevens over de bodemgesteldheid zijn ook de constructietekeningen van de reeds gesloopte kinderopvang.

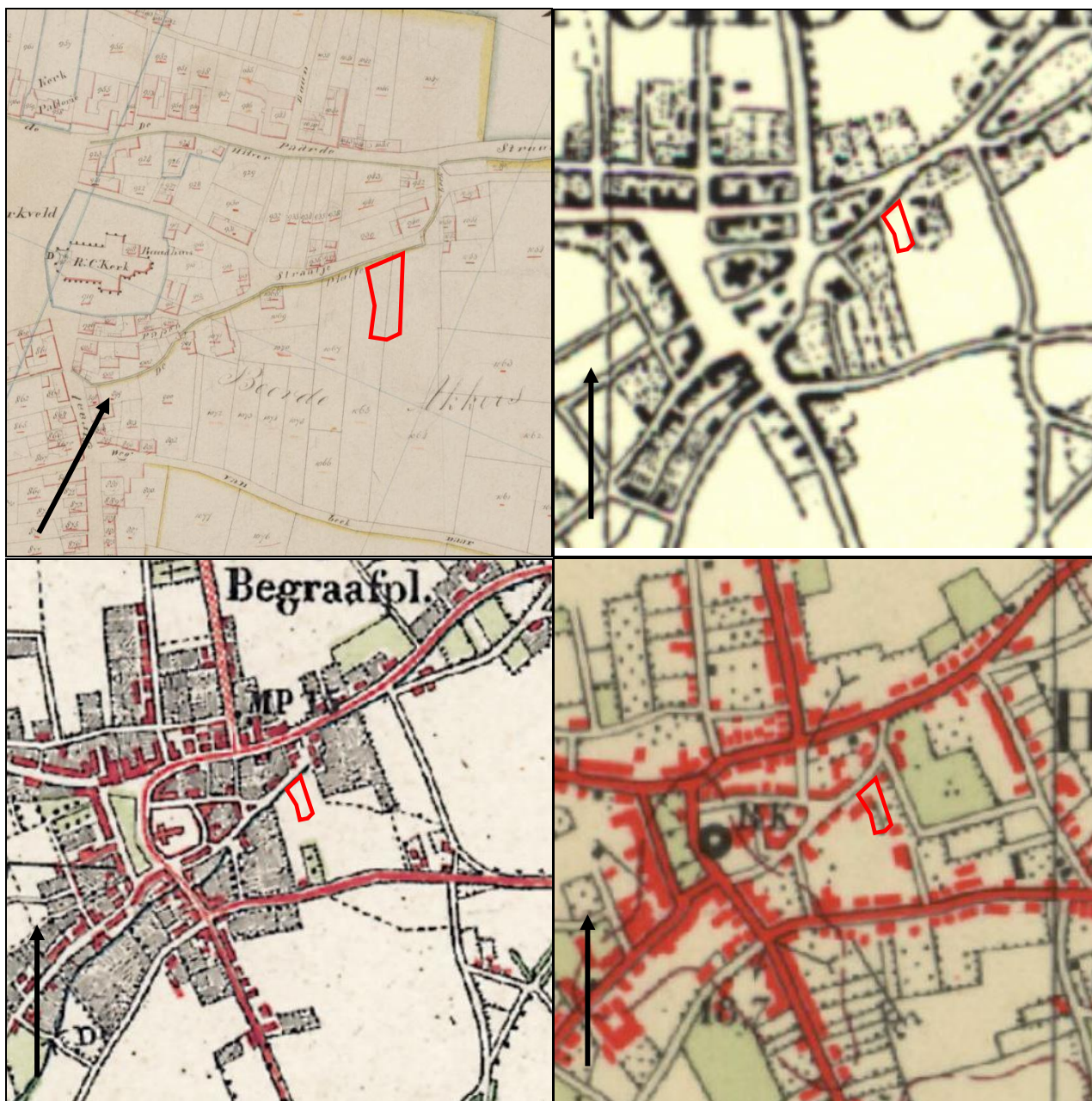

Figuur 4: bouwtekening van de voormalige kinderopvang (bron: opdrachtgever)

Hieruit blijkt dat de voormalige bouw gefundeerd is op palen. Op de palen is een fundering aangebracht met daartussen een ventilatieruimte. De gemiddelde verstoringdiepte van de school inclusief werkvloer reikt tot ongeveer 60 centimeter –mv. Lokaal kunnen de verstoringen dieper reiken, dit is echter onvoldoende toegelicht in de bestektekeningen. Het is namelijk onduidelijk of de nutsvoorzieningen in de ventilatieruimte aanwezig zijn of onder de verharding van de ventilatieruimte. Ook is er sprake van een aangepaste constructie ten behoeve van de CV ruimte. Deze wordt echter alleen beschreven als 'gestort op Lewisplaten'. Hierdoor kan een 10 centimeter diepere verstoring ter plaatse van de CV ruimte verwacht worden.

²⁸ www.bodemloket.nl

²⁹ Vrolix 2016.

Figuur 5: Historisch kaartmateriaal uit respectievelijk 1811-1832, 1851, 1900 en 1948, met in het rood het plangebied aangegeven (Bron: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl en www.topotijdreis.nl).

4. VERWACHTINGSMODEL

De jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen die bij voorkeur in de buurt van open water lagen. Water was een belangrijke bron voor het lessen van de dorst. Bij water heerst ook een grotere biodiversiteit, die de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel makkelijker maakte.

Op basis van de gegevens op de geomorfologische kaart en het Actueel Hoogtebestand Nederland ligt het plangebied waarschijnlijk binnen een golvende dekzandvlakte, een uitloper van de hoge zandgronden richting het beekdal van het Spruitenstroompje. In het noorden grenzend aan het plangebied bevindt zich de inmiddels gekluisde of gedempte Platte Beek. Dergelijke overgangszones, met name de flanken, van hoge zandgronden naar de laaggelegen beekdalen zijn aantrekkelijk voor jagers-verzamelaars. In de omgeving zijn echter geen vondsten bekend van vuurstenen artefacten. Om die reden geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum. Binnen het plangebied worden enkeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een plaggende dek met een conserverende werking van eventueel aanwezige archeologische resten. Resten uit de periode laat-paleolithicum en mesolithicum worden onder het verwachte plaggen- of esdek of in de oorspronkelijke bodem verwacht en kunnen bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, artefacten van vuursteen.

Vanaf het neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door sedentaire nederzettingen. In de beginperiode stapt men geleidelijk over naar landbouw en veeteelt. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden.

De relatief hoge ligging van het plangebied binnen een golvende dekzandvlakte en nabij watervoorzieningen was een redelijk gunstige vestigingslocatie, al zal men de voorkeur hebben gegeven aan de hogere dekzandgronden die meer in westelijke richting liggen. In de omgeving van het plangebied zijn enkele prehistorische vindplaatsen bekend, onder andere uit de bronstijd. Op basis van deze gegevens geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor zowel vindplaatsen uit de periode neolithicum en bronstijd als voor vindplaatsen uit de ijzertijd, Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Resten uit de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen worden onder het plaggen- of esdek of in de oorspronkelijke bodem verwacht en bestaan uit een cultuurlaag, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen.

Hilvarenbeek ontstond waarschijnlijk in de 9^e of 10^e eeuw als nederzetting rondom de kerk in de spie van de beken Hilver en Platte Beek. Het plangebied ligt aan de Varkensmarkt, direct achter het kerkterrein. Dit was een driehoekig plein dat sinds tenminste de late middeleeuwen aanwezig was. Tot in de 20^e eeuw liep de genoemde Platte Beek parallel aan de loop van de Varkensmarkt die het plangebied in het noorden begrenst. Op basis van het historisch kaartmateriaal kan worden gesteld dat sinds tenminste het begin van de 19^e eeuw meerdere bebouwing aan de Varkensmarkt aanwezig is. Het plangebied is omringd door deze bebouwing maar is zelf onbebouwd en als bouwland in gebruik. Vanaf medio 20^e eeuw wordt in het noordelijke deel van het plangebied een gebouw gerealiseerd. Gezien de ligging aan de Varkensmarkt is het zeer goed mogelijk dat binnen het plangebied bebouwing aanwezig was vóór circa 1800,. Daarom geldt voor het plangebied een hoge verwachting voor nederzettingen- en bebouwingsresten uit de periode middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Resten worden verwacht vanaf het maaiveld en eventueel binnen een antropogene ophogingslaag.

Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats	Diepeteligging sporen
Laat-paleolithicum – mesolithicum	Middelhoog	Bewoningssporen, kampementen: vuursteen artefacten, haardkuilen	Onder het plaggende in de oorspronkelijke bodem
Neolithicum – bronstijd	Middelhoog	Cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen	Onder het plaggende in de oorspronkelijke bodem
IJzertijd, Romeinse tijd, vroege middeleeuwen	Middelhoog		
Middeleeuwen – nieuwe tijd	Hoog	Cultuurlaag, funderings- en muurresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen, sporen van agrarische activiteiten, losse fragmenten aardewerk	Vanaf het maaiveld

Tabel 1: Archeologische verwachting per periode.

5. VELDWERKZAAMHEDEN

5.1 Algemeen

Het doel van het verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen is het toetsen van de opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied (hoofdstuk 4) door de intactheid van de bodemopbouw vast te stellen. Hiertoe zijn op 30 mei 2016 in het plangebied zes verkennende boringen gezet (zie bijlagen 2 en 8). De hoogte is bepaald met het Actueel Hoogtemodel Nederland (AHN, arcgis.nl). De boringen zijn uitgevoerd met een Edelman-boor met een boorkop met een diameter van 10 centimeter. De minimale boordiepte is 1,20 m – mv, waarbij tot minimaal 0,3 m in de C-horizont is geboord. De twee diepste boringen reiken tot 3,40 en 2,50 m –mv (boringen 1 en 6). De boorkernen zijn conform ASB (Archeologische Standaard Boorbeschrijving 5.2) beschreven, zie bijlage 8. Gelet is op de aanwezigheid van archeologische indicatoren als fragmenten keramiek, fosfaatvlekken en brokjes houtskool en verbrande leem. Daartoe zijn de opgeboorde monsters verbrokkeld. In het veld viel op dat ter plaatse van de gesloopte bebouwing het terrein iets lager lag en dat dit deel zeer nat was (figuur 1). Boring 3, geplaatst binnen de contouren van de gesloopte bebouwing, is gestuit op 120 centimeter – mv. De verharding waarop de boor is gestuit, waarschijnlijk beton, kan worden toegeschreven aan de gesloopte bebouwing.

5.2 Fysisch geografische beschrijving van de bodemopbouw

De top van de bodem binnen het plangebied bestaat uit een 110 tot 130 centimeter dik pakket zeer fijn, matig siltig, sterk humeus zand met een bruinigrijze kleur. In boring 1 t/m 4 zijn hierin brokken zand aangetroffen, in boring 1 t/m 4 en 6 tevens sporen baksteen. In boring 5 en 6 wordt dit pakket onderbroken door een 20 tot 40 centimeter dik pakket beigewit bouwzand. Hieronder bevindt zich een pakket zeer fijn, matig siltig neutraalgrijs tot grijsbeige zand. De top van dit pakket bevat in boring 5 en 6 zeer veel roest en is oranje-rood van kleur.

Figuur 5: Profiel van boring 4.

Figuur 6: Profiel van boring 5.

5.3 Interpretatie

Op basis van brokken zand en baksteen en in boring 5 en 6 een pakket bouwzand in de bovengrond is de bovengrond recentelijk geroerd, waarschijnlijk bij de sloop van het voormalige pand. Binnen het plangebied is sprake van een A-C profiel. Hierbij is de bovengrond (Ap-Horizont) direct gelegen op de natuurlijke ondergrond (C-Horizont). Een tussenliggende podzolbodem, bestaande uit een uitspoelingslaag (E-Horizont) en inspoelingslaag (B-Horizont) is door bodemverstoring in de toplaag opgenomen. Oude ophogingspakketten onder de toplaag, waarin zich nog archeologische resten kunnen bevinden, zijn eveneens afwezig. In boring 4 en 5 is de onverstoorte C-Horizont op 110 centimeter –mv aangetroffen, hetgeen erop wijst dat de bodem minimaal tot 110 centimeter –mv is verstoord. In boring 4 zijn in het bovenliggende pakket brokken van de C-Horizont aangetroffen, zodat hier ook een deel van de C-Horizont verstoord is. In boring 1, 2 en 6 is de schone ondergrond op 130, 120 en 210 centimeter –mv aangetroffen. Hier is waarschijnlijk minimaal 20, 10 en 100 centimeter van de C-Horizont verstoord, en mogelijk aanzienlijk meer.

5.4 Archeologische indicatoren

Tijdens het veldwerk is gelet op archeologische indicatoren in de boorkernen en aan het oppervlak. Deze zijn echter niet aangetroffen.

6. CONCLUSIE

6.1 Algemeen

Op basis van het uitgevoerd verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen kan worden gesteld dat de enkeerdgronden met plaggendek of esdek, zoals verwacht op basis van het bureauonderzoek, door bodemverstoring niet langer aanwezig zijn. Binnen het plangebied is sprake van een A-C profiel. Hierbij is de moderne bovengrond (A-Horizont) direct gelegen op de natuurlijke ondergrond (C-Horizont). De tussenliggende bodemopbouw, bestaande uit een uitspoelingslaag (E-Horizont) en inspoelingslaag (B-Horizont) is door bodemverstoring in de toplaag opgenomen. Zelfs de overgangszone, soms beschreven als B-C overgang, is niet waargenomen. Oude ophogingspakketten onder de toplaag, waarin zich nog archeologische resten kunnen bevinden, zijn eveneens afwezig. Deze verstoring kan waarschijnlijk in verband gebracht worden met de bouw en sloop van het voormalige pand. In boring 4 en 5 is de onverstoorde C-Horizont op 110 centimeter –mv aangetroffen, hetgeen erop wijst dat de bodem minimaal tot 110 centimeter –mv is verstoord. In boring 4 zijn in het bovenliggende pakket brokken van de C-Horizont aangetroffen, zodat hier ook een deel van de C-Horizont verstoord is. In boring 1, 2 en 6 is de schone ondergrond op 130, 120 en 210 centimeter –mv aangetroffen. Hier is waarschijnlijk minimaal 20, 10 en 100 centimeter van de C-Horizont verstoord. Met deze reden kan de archeologische verwachting uit het verwachtingsmodel voor alle perioden naar laag worden bijgesteld.

6.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

- Wat is op basis van het bureauonderzoek de archeologische verwachting van het plangebied?
Op basis van het bureauonderzoek geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum t/m vroege middeleeuwen en een hoge verwachting voor de periode middeleeuwen t/m nieuwe tijd.
- Kan deze verwachting op basis van het verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen worden bijgesteld?
Uit het verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen is gebleken dat binnen het plangebied geen intact bodemprofiel meer aanwezig is waarin archeologische resten nog in situ kunnen worden aangetroffen. Met deze reden kan de archeologische verwachting voor alle perioden naar laag worden bijgesteld.
- Is er sprake van stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten?
Er zijn geen stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten. De bodem lijkt modern te zijn verstoord tot in de C-Horizont.
- In hoeverre zijn deze lagen intact en hoe reflecteert dit de kwaliteit van de mogelijk aanwezige archeologische resten?
De bodem is modern verstoord tot diep in de C-Horizont.
- Wat is de diepteligging van mogelijke archeologische resten en wat is de daadwerkelijke bedreiging van deze resten door de voorgenomen bodemingrepen?
Niet van toepassing.

7. AANBEVELINGEN

Op basis van het uitgevoerde verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen kan worden gesteld dat de verwachte bodems niet langer intact aanwezig zijn. Er is sprake van een A-C profiel waarbij de bovengrond (A-Horizont) gelegen is op de natuurlijke ondergrond (C-Horizont). Oude ophogingspakketten onder de toplaag, waarin zich nog archeologische resten kunnen bevinden, zijn eveneens afwezig. Door bodemverstoring zijn de tussenliggende lagen in de top opgenomen. Daarbij is naar verwachting tevens minimaal de bovenste 10 centimeter van de C-Horizont verstoord. In boring 1 en 6 is dit zelfs respectievelijk 20 en 100 centimeter. Een deel van deze verstoring is toe te schrijven aan de voormalige kinderopvang. De aanwezige ventilatieruimte zal een verstoring van minstens 60 centimeter –mv tot gevolg hebben gehad, plaatselijk zelfs tot 70 centimeter –mv door de toepassing van Lewisplaten. Het gevolg hiervan concrete verwachting meer bestaat voor het aantreffen van archeologische resten binnen het plangebied. De afwezigheid van deze verwachting heeft tot gevolg dat geadviseerd wordt dat verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk wordt geacht.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. Het onderzoek is gericht op het inzichtelijk maken van de toestand van het aanwezige bodemarchief. Hiermee kan de beschadiging dan wel vernietiging als gevolg van de voorgenomen verstoring van een mogelijk aanwezig bodemarchief tot een minimum worden beperkt. Echter kan door de aard van het onderzoek, steekproefsgewijs, niet volledig worden uitgesloten dat er archeologische resten aan- of afwezig zullen zijn. Als gevolg hiervan is bij het aantreffen van archeologische resten het, conform de monumentenwet van 1988, artikel 53, verplicht dat deze resten bij het Rijk worden gemeld.

LITERATUURLIJST

Auwerda, F./ P. Grimm, 2008: *Verliesregister 1939-1945, Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag.

Bakker, de, H., 1966: De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland, in *Boor en spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland*, Wageningen.

Bakker de, H en J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2008: *Landschappelijk Nederland. Fysische geografie van Nederland*, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en Geomorfologie*, Assen.

Berkel, G. van, en K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en Historie*, Utrecht (Prisma).

Blankenstein, van, E., 2006: *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945)*, Zeist.

Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.

Hiddink, H., H. Renes, 2007: 'De oude akkercomplexen in de oostelijke helft van Noord-Brabant en het noorden en midden van Limburg', in: Van Doesburg e.a. (red.), 2007: *Essen in zicht: Essen en plaggendekken in Nederland: onderzoek en beleid*, Amersfoort (RCE).

Mulder, de, E.J.F./ M.C. Geluk/ I. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

Peeters, M.M., M. Lipsch, B. Moonen en M. Verhoeven, 2012: *Verborgen tussen het groen. Een archeologische verwachtings- en beleidskaart voor de gemeente Hilvarenbeek. Deel II: Toelichting op de archeologische beleidskaart*, Weesp (RAAP rapport 2450).

SIKB, 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek, Deel: karterend booronderzoek*, Gouda.

Smolders, P, R. Smolders en J. Naaijens, 2011: *Ruim 6 eeuwen achter de toren: de Varkensmarkt te Hilvarenbeek*, Hilvarenbeek.

Stoepker, , H., 1982: 'Een opgraving op de Varkensmarkt te Hilvarenbeek', in: *Nieuwsbrief van de Heemkundige kring 'Ioannes Goropius Becanus' en de Stichting 'Geschied- en Oudheidkundig Museum' Hilvarenbeek en Diessen*, nr. 3 November 1982, 29-30.

Vrolix, M., 2016: *Verkennd bodemonderzoek Varkensmarkt 24, Hilvarenbeek*, Roermond.

Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.

Digitale bronnen:

www.arcgis.com

www.archis.cultureelerfgoed.nl

www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl

www.bhic.nl

www.bodemloket.nl
www.heemkundigekringhilvarenbeek.nl
www.topotijdreis.nl

Archeologische kaarten en databestanden:

Alterra 2009: *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000, blad 50 Oost*, Wageningen.

Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Archis2), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.

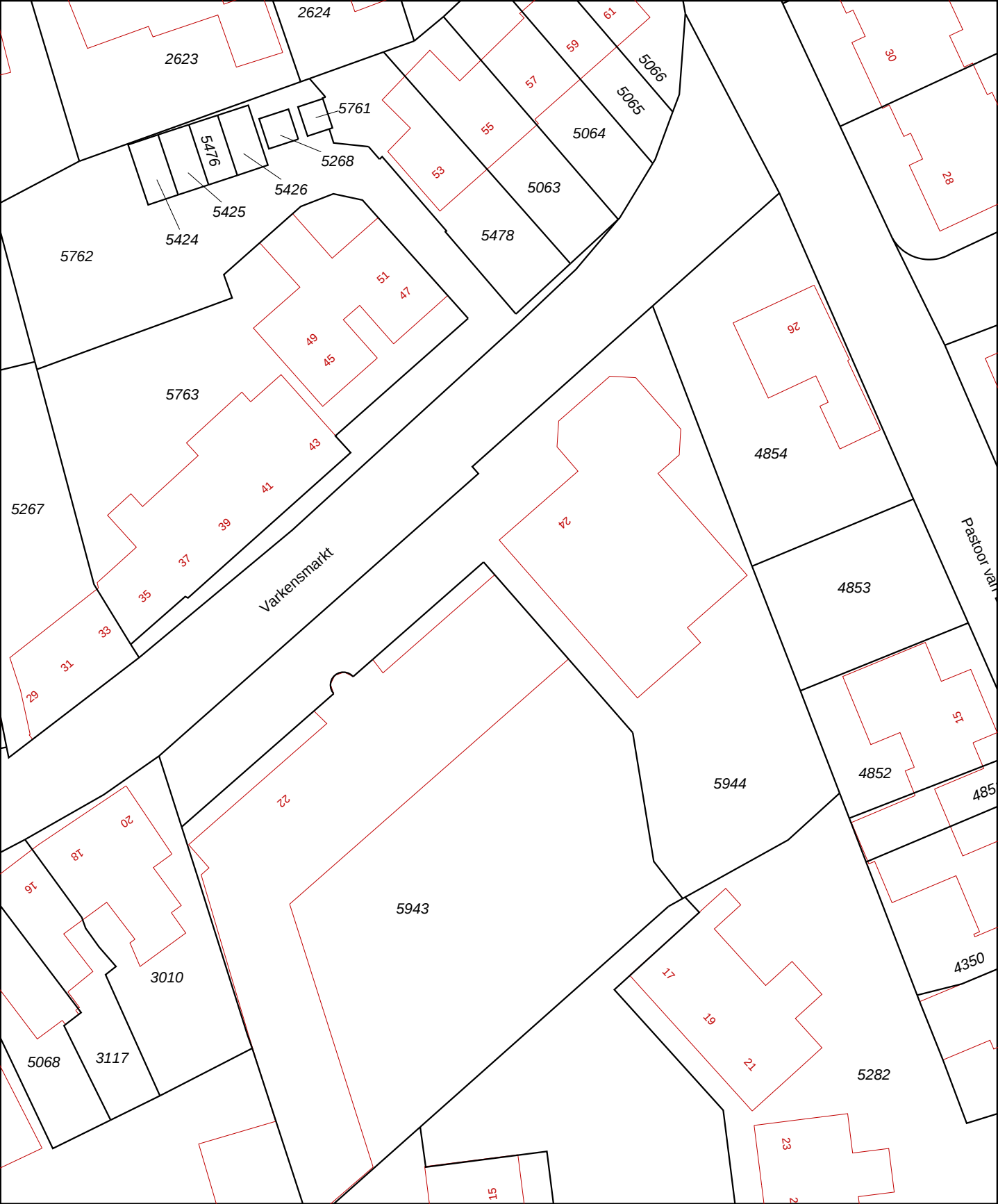
Archeologisch Informatie Systeem (Archis3), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2015.

Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 2e generatie, IKAW, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2000.

RAAP, 2012: *Archeologische beleidskaart, kaartbijlage II-1*, Weesp (RAAP rapport 2450).

BIJLAGE 1

Topografische overzichtskaart

12345

25

Deze kaart is noordgericht

Perceelnummer

Huisnummer

Vastgestelde kadastrale grens

Voorlopige kadastrale grens

Administratieve kadastrale grens

Bebouwing

Overige topografie

Voor een eensluitend uittreksel, Apeldoorn, 27 mei 2016

De bewaarder van het kadaster en de openbare registers

Schaal 1:500

Kadastrale gemeente

Sectie

Perceel

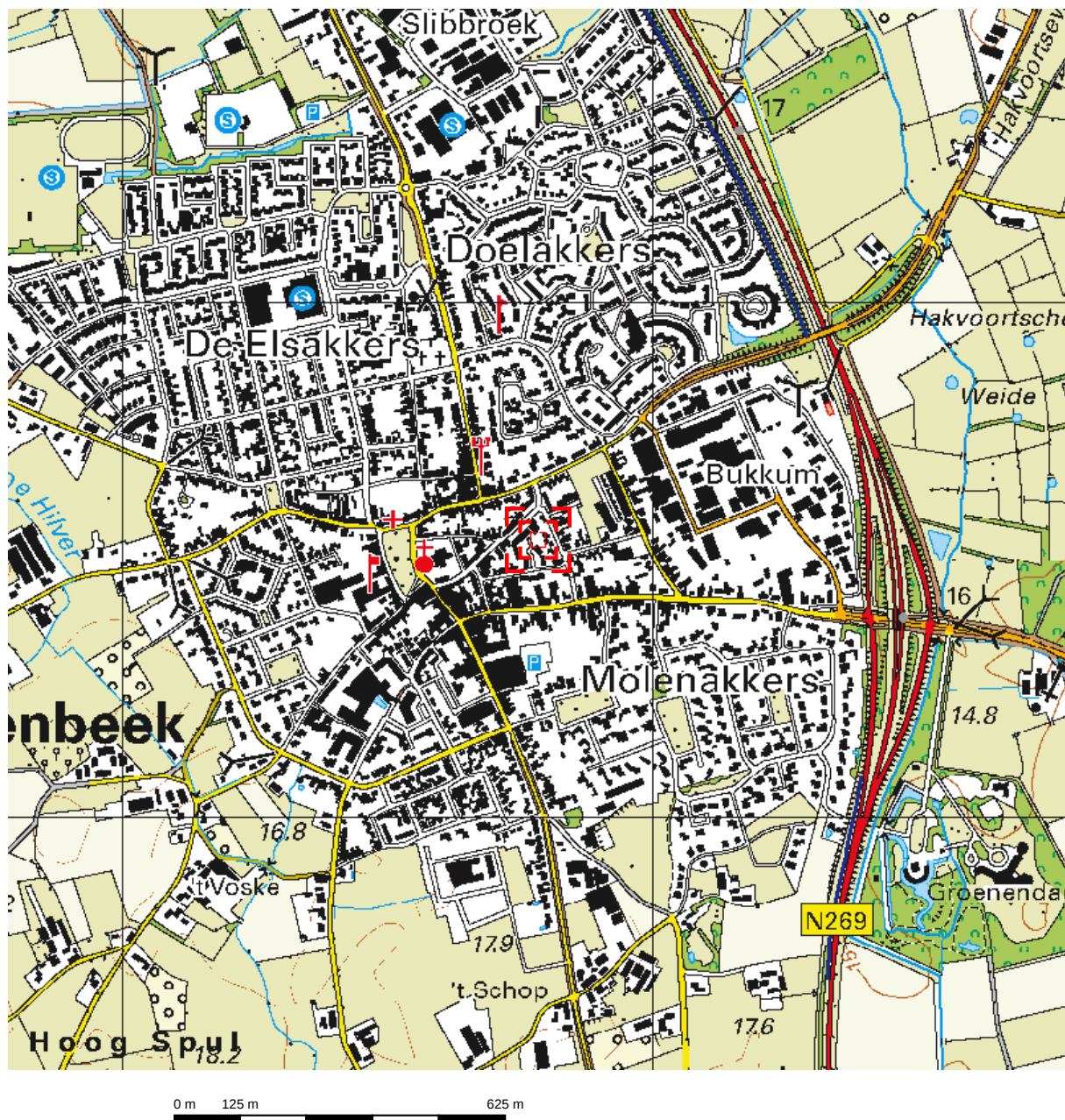
HILVARENBEEK

D

5944

Aan dit uittreksel kunnen geen betrouwbare maten worden ontleend.

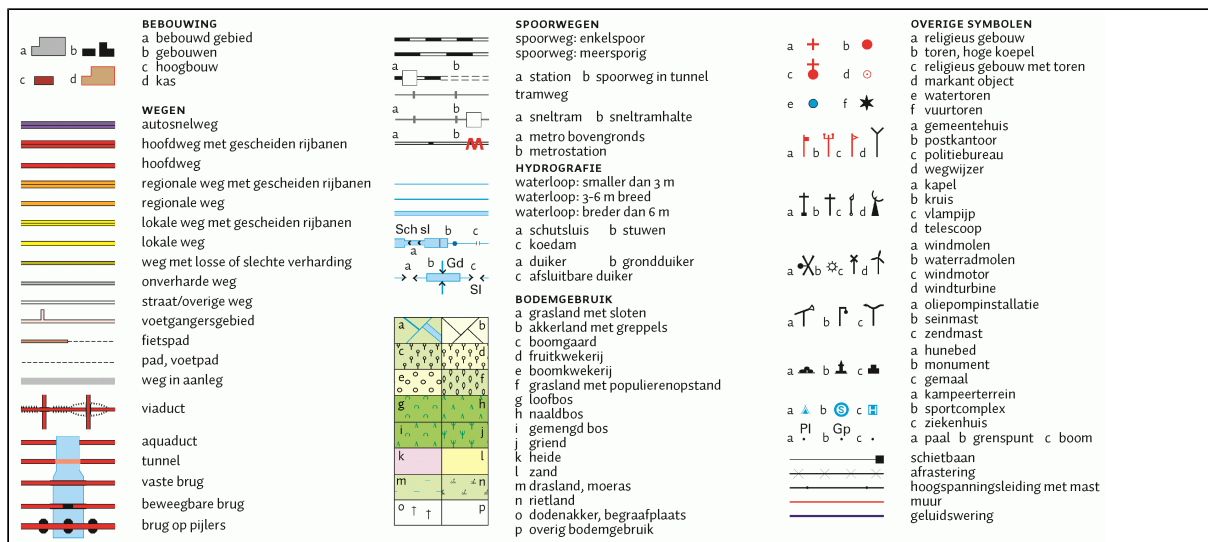
De Dienst voor het kadaster en de openbare registers behoudt zich de intellectuele eigendomsrechten voor, waaronder het auteursrecht en het databankenrecht.

Deze kaart is noordgericht.

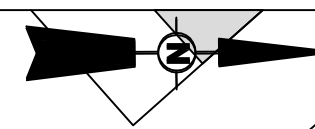
Schaal 1: 12500

 Hier bevindt zich Kadastraal object HILVARENBEEK D 5944
Varkensmarkt 24, 5081 CP HILVARENBEEK
CC-BY Kadaster.

BIJLAGE 2

Situatietekening onderzoekslocatie met boorpunten

Varkensmarkt

Contouren gesloopt pand

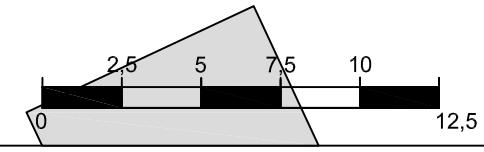
03

02

04

06

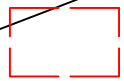
05

locatie		Varkensmarkt 24, Hilvarenbeek	
project		AM16110	
opdrachtgever		Gemeente Hilvarenbeek	
schaal	1 : 250		
formaat	A4		
datum	01-06-2016		
getekend	VvdV		

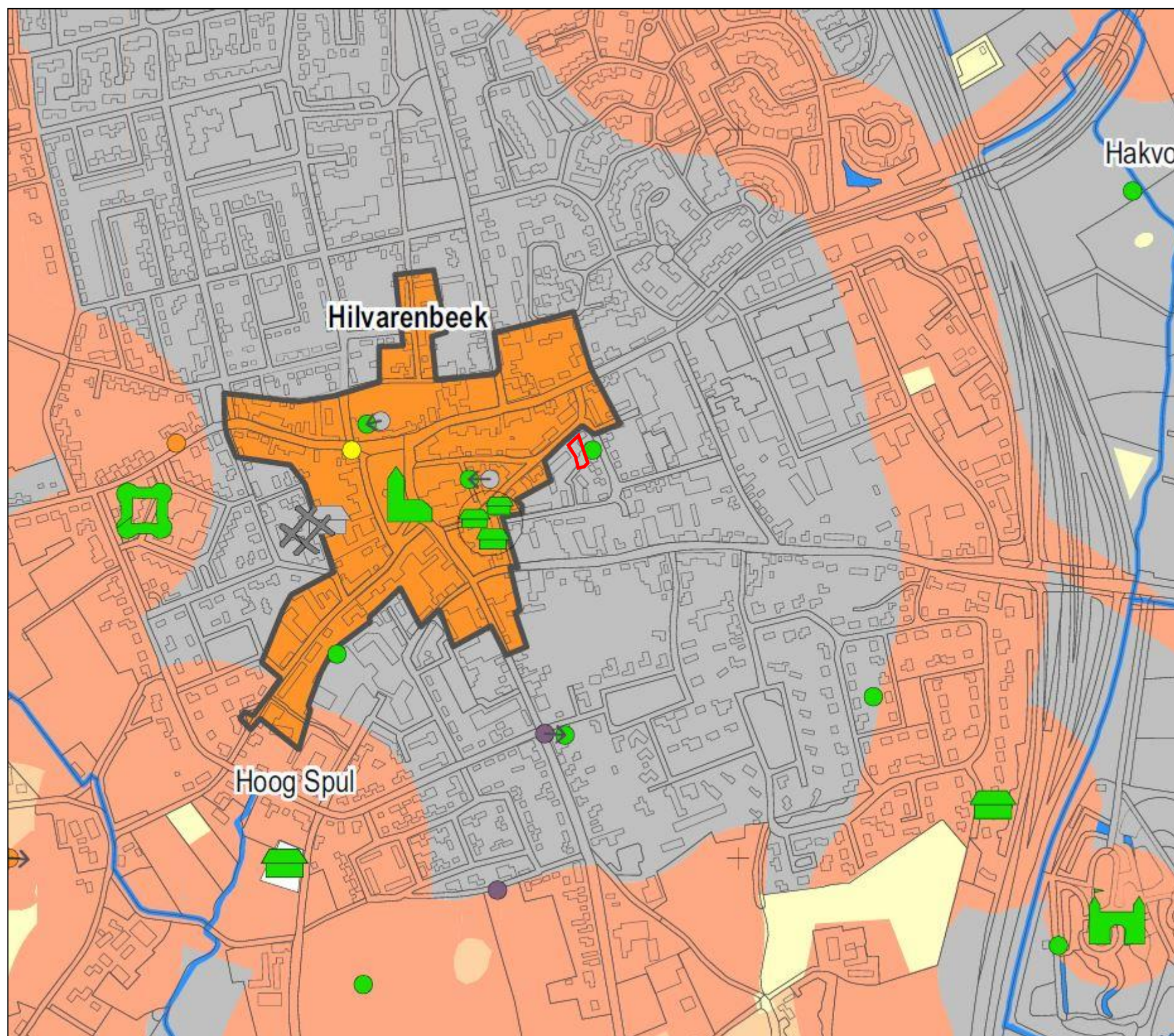
Boring

Contouren plangebied

BIJLAGE 3

Overzicht IKAW, aanwezige onderzoeken, monumenten en
waarnemingen

legenda

vindplaatsen

complextype

- akker
- depot
- grafheuvel
- grafveld
- kampement
- kasteel
- kerk
- molen
- nederzetting
- onbekend
- stad
- steenbakkerij
- versterking
- watermolen
- weg

datering

- Paleolithicum Midden
- Paleolithicum Laat
- Mesolithicum
- Steentijd
- Neolithicum
- Bronstijd
- Bronstijd-IJzertijd
- IJzertijd
- Prehistorie
- Metaaltijd-Romeinse tijd
- Romeinse tijd
- Middeleeuwen
- Nieuwe tijd
- onbekend

archeologische verwachting

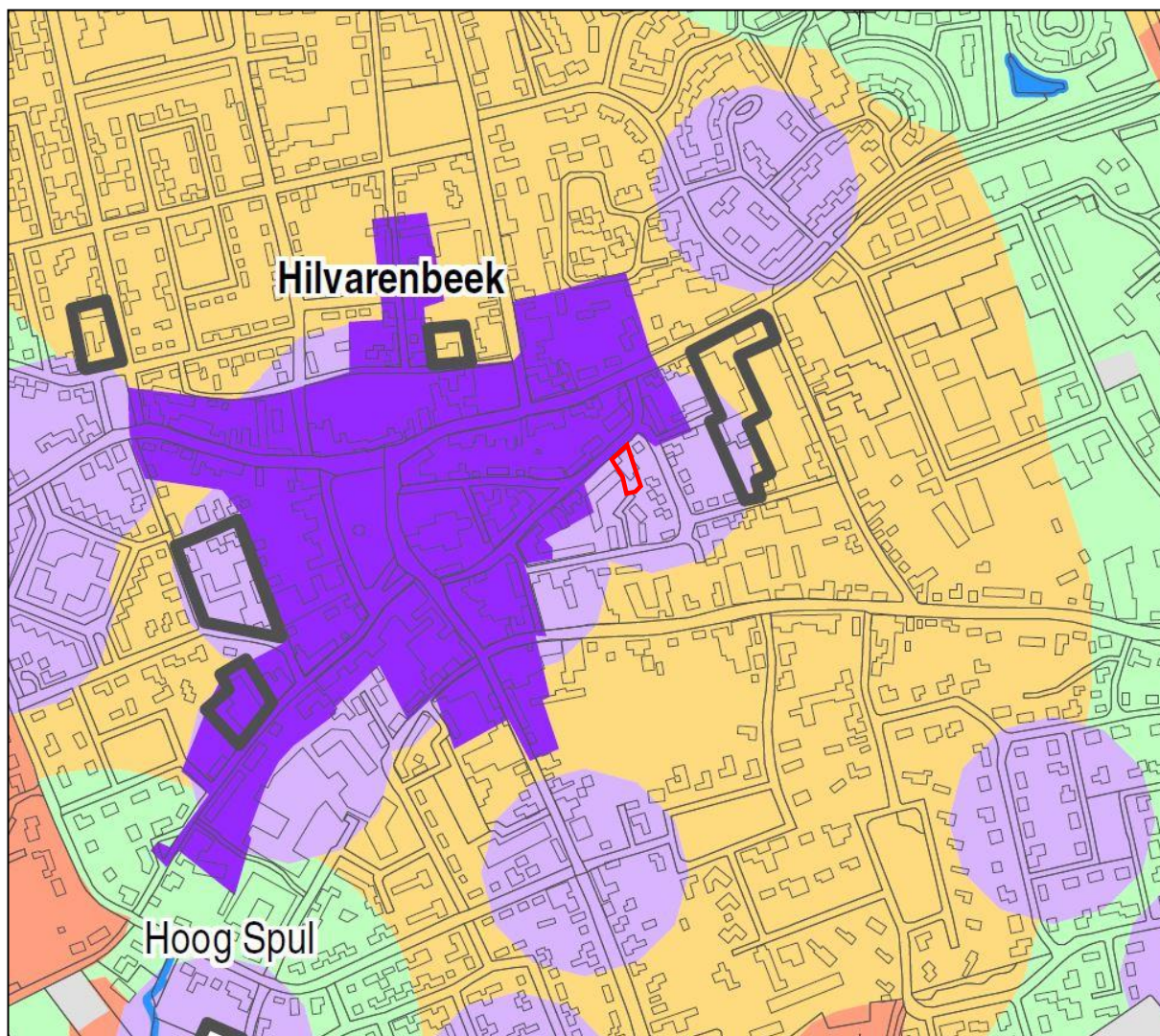
- hoge verwachting
- middelhoge verwachting
- lage verwachting
- onbekend (afgedekt)
- onbekend

overig

- historische kern
- AMK-terrein
- water

BIJLAGE 4

Overzicht gemeentelijke archeologische waarden- en
verwachtingenkaart

Verborgen tussen het groen

Een archeologische verwachtings- en beleidskaart voor de gemeente Hilvarenbeek

Archeologische beleidskaart

RAAP-rapport 2450, kaartbijlage II-1, schaal 1:15.000

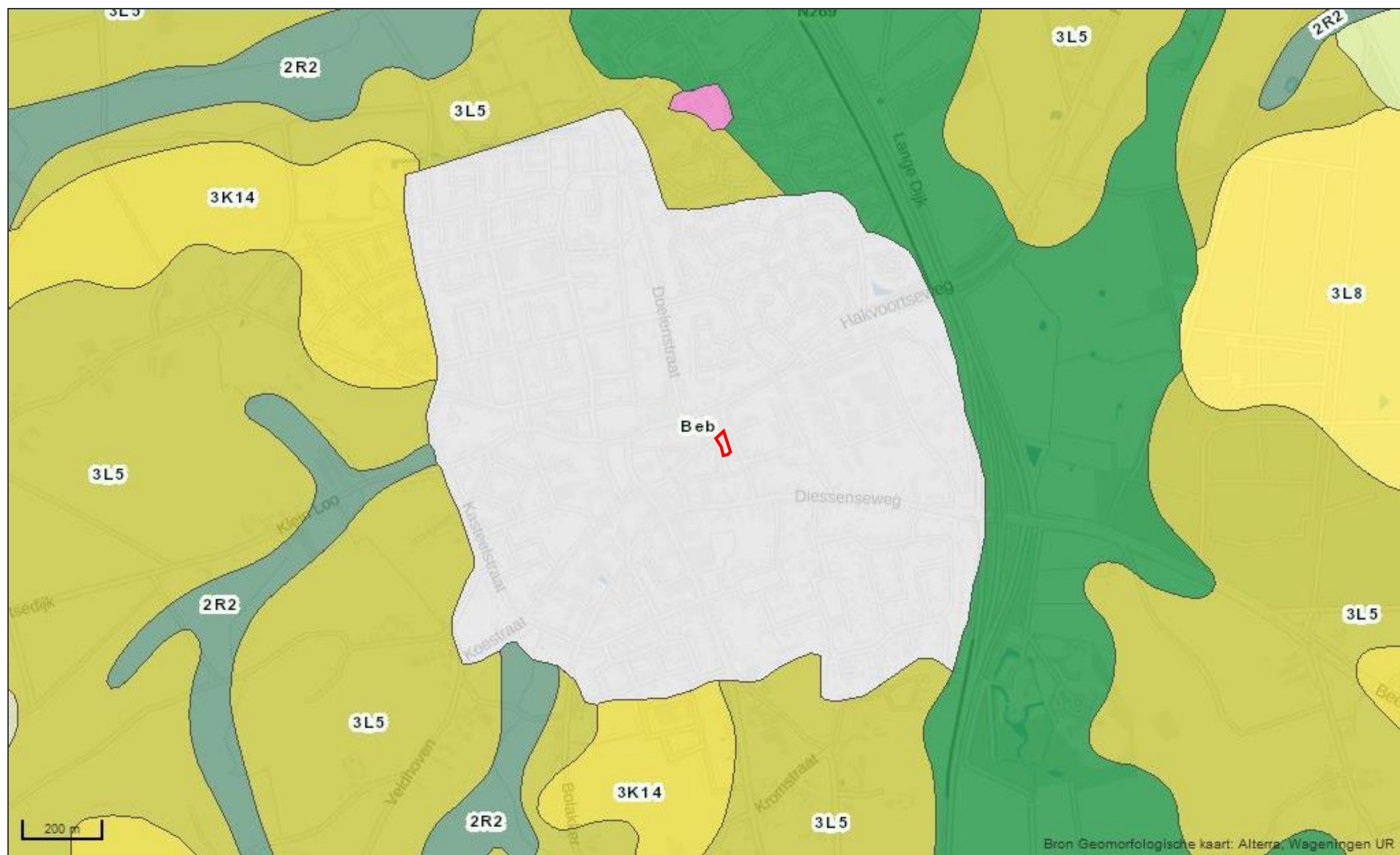
legenda

omschrijving	categorie	beleidsadvies	ondergrens omvang	ondergrens diepte
AMK-terrein (archeologisch monument); terrein van hoge archeologische waarde	1	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering.	50 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 40 cm
historische kern	2	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering.	100 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 40 cm
archeologische vindplaats	3	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering.	100 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 50 cm
hoge archeologische verwachting (m.u.v. categorie 5)	4	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering.	500 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 50 cm
hoge archeologische verwachting voor uitsluitend vindplaatsen van jager-verzamelaars	5	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering.	Bestaand natuurgebied: 500 m ² Buiten natuurgebied: 2500 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 50 cm
middel/hoge/onbekende archeologische verwachting	6	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering.	2500 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 50 cm
lage archeologische verwachting	7	Behoud in situ. Indien niet mogelijk archeologisch onderzoek in vroege fase van planvorming-/uitvoering. De ondergrens van 25.000 m ² geldt alleen bij ontwikkelingen die afwijken van het bestemmingsplan.	25.000 m ²	Bestaand natuurgebied: 10 cm Buiten natuurgebied: 50 cm
onderzoeksgebied: AMZ afgerond	8	Er gelden geen restricties ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen.	Geen restricties	Geen restricties
vergraven/ontgrond gebied				
overig onderzoeksgebied: AMZ niet afgerond of onbekend mate van ontgroning onduidelijk water gemeentegrens				

Versie september 2012

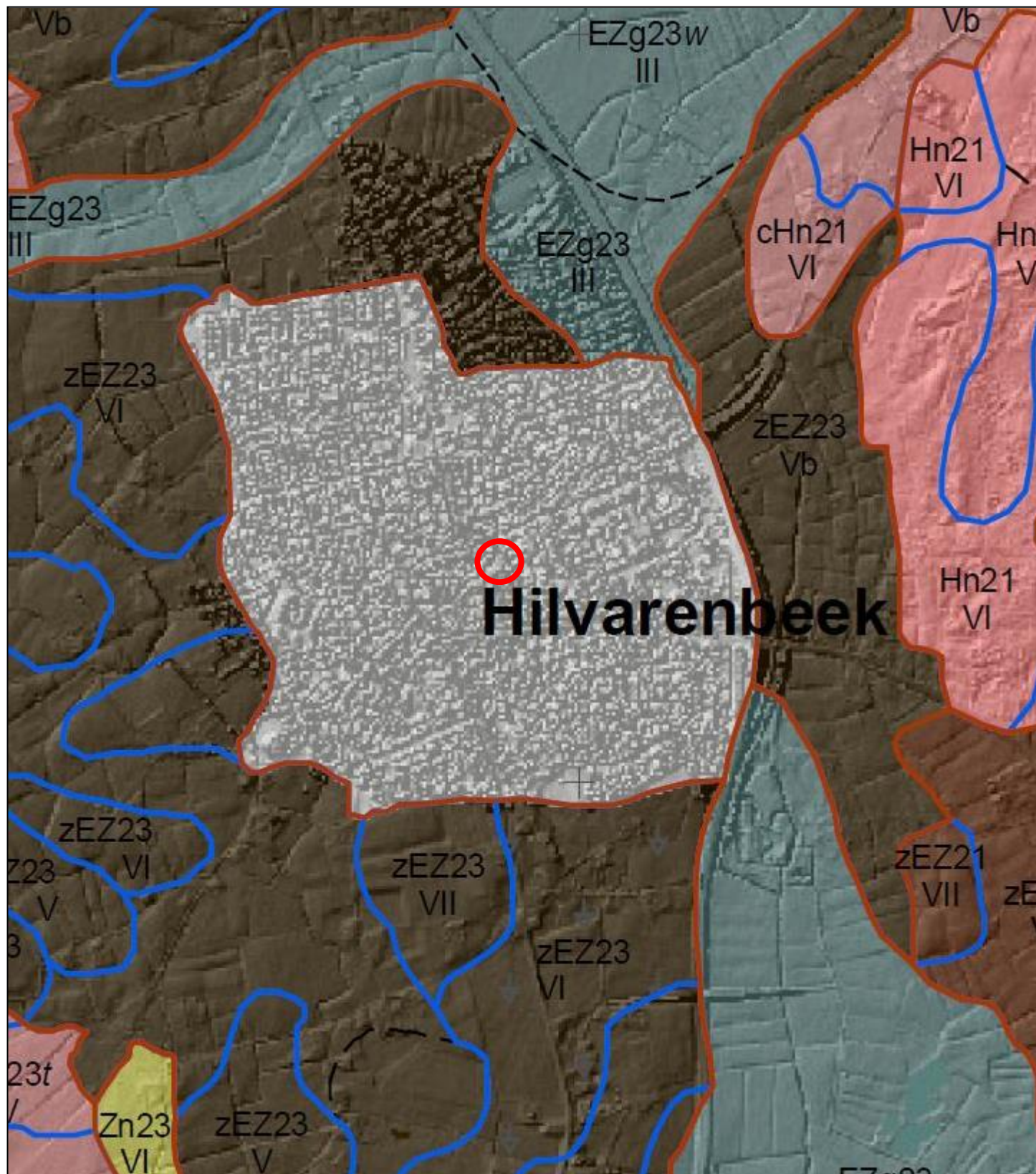
BIJLAGE 5

Overzicht geomorfologische kaart

BIJLAGE 6

Overzicht bodemkaart

Legenda

Veengronden

KvC Waardveengronden op zeggveen, rietzeggeveen of (mesotroof) broekveen

Moerige gronden

zWz Moerige eerdgronden met een zanddek en een moerige tussenlaag op zand

vWz Moerige eerdgronden met een moerige bovengrond op zand

Moderpodzolgronden

Y30 Holtpodzolgronden; grof zand

cY30 Looppodzolgronden; grof zand

Humuspodzolgronden

Hn21 Veldpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Hn23 Veldpodzolgronden; leemig fijn zand

Hn30 Veldpodzolgronden; grof zand

cHn21 Laarpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

cHn30 Laarpodzolgronden; grof zand

Hd21 Haarpodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Hd30 Haarpodzolgronden; grof zand

chd21 Kampodzolgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Leembrikgronden

Oude kleibrikgronden

Zand Brikgronden

Enkeergonden

EZg21 Lage enkeergonden; leemarm en zwak leemig fijn zand

EZg23 Lage enkeergonden; leemig fijn zand

zEZ21 Hoge bruine enkeergonden; leemarm en zwak leemig fijn zand

bEZ23 Hoge bruine enkeergonden; grof zand

zEZ21 Hoge zwarte enkeergonden; leemarm en zwak leemig fijn zand

zEZ23 Hoge zwarte enkeergonden; leemig fijn zand

zEZ23 Hoge zwarte enkeergonden; grof zand

Tuineerdgronden

Kalkloze zandgronden

pZg21 Beekkeergonden; leemarm en zwak leemig fijn zand

pZg23 Beekkeergonden; leemig fijn zand

pZg30 Beekkeergonden; grof zand

pZn21 Goorendgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

pZn30 Goorendgronden; grof zand

cZd21 Akkeerdgronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

cZd30 Akkeerdgronden; grof zand

Zn21 Viakvaaggronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Zn30 Viakvaaggronden; grof zand

Zd21 Duinvaaggronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Zd30 Duinvaaggronden; grof zand

Zb21 Vorstvaaggronden; leemarm en zwak leemig fijn zand

Zb30 Vorstvaaggronden; grof zand

Kalkhoudende zandgronden

Niet gerijpte zeekleigronden

Niet gerijpte rivierkleigronden

Zeekleigronden

Rivierkleigronden

Rn620 Kalkloze poldervaaggronden; zavel en lichte kiel, profielverloop 2

Rn420 Kalkloze poldervaaggronden; zware kiel, profielverloop 2

Rn140 Kalkloze poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 4

Rn670 Kalkloze poldervaaggronden; zavel en lichte kiel, profielverloop 3, of 3 en 4

Rn940 Kalkloze poldervaaggronden; zware zavel en lichte kiel, profielverloop 4

Rn470 Kalkloze poldervaaggronden; zware kiel, profielverloop 3, of 3 en 4

Rn950 Kalkloze poldervaaggronden; zware zavel en lichte kiel, profielverloop 5

Rn440 Kalkloze poldervaaggronden; zware kiel, profielverloop 4

Rn150 Kalkloze poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5

Rd90A Kalkhoudende oolvaaggronden; zware zavel en lichte kiel

Rd100 Kalkloze oolvaaggronden; lichte zavel

Rd90C Kalkloze oolvaaggronden; zware zavel en lichte kiel

Oude rivierkleigronden

KRn2 Poldervaaggronden; zware zavel

KRd1 Oolvaaggronden; lichte zavel

Leemgronden

pLn5 Leek-Woudegronden; zandige leem; colluvium in dal

Zeer oude mariene afzettingen

Kalksteenverweringsgronden

Kalleem en Potkiel

Overige kleigronden

Associaties van vele enkelvoudige eenheden

Algemene onderscheidingen

Oude bewoningsplaatsen

Bebouwing

Water

Dijk

Opgeschoofd of opgespoten

Afgegraven

Toevoegingen

g... grind ondieper dan 40 cm beginnend

k... zavel- of kleidek 15 à 40 cm dik

z... zanddek, 15 à 40 cm dik

...g... grof zand en/of grind beginnend tussen 40 en 120 cm

...p... pleistoceen zand beginnend tussen 40 en 120 cm

...x... oude kiel beginnend tussen 40 en 120 cm en tenminste 20 cm dik

+ afgegraven

+ opgeschoofd

+ vergraven

Grondwatertrappen

Grondwatertrap (GK) I II IIb III IIb IV V Vb VI VII VIII

Gemiddeld hoogste grondwaterstand in cm beneden maaiveld (GHG) (<20) (<40) 25-40 <40 25-40 >40 <40 25-40 40-80 80-140 >140

Gemiddeld laagste grondwaterstand in cm beneden maaiveld (GLG) <50 50-80 50-80 80-120 80-120 80-120 >120 >120 >120 >160 >160

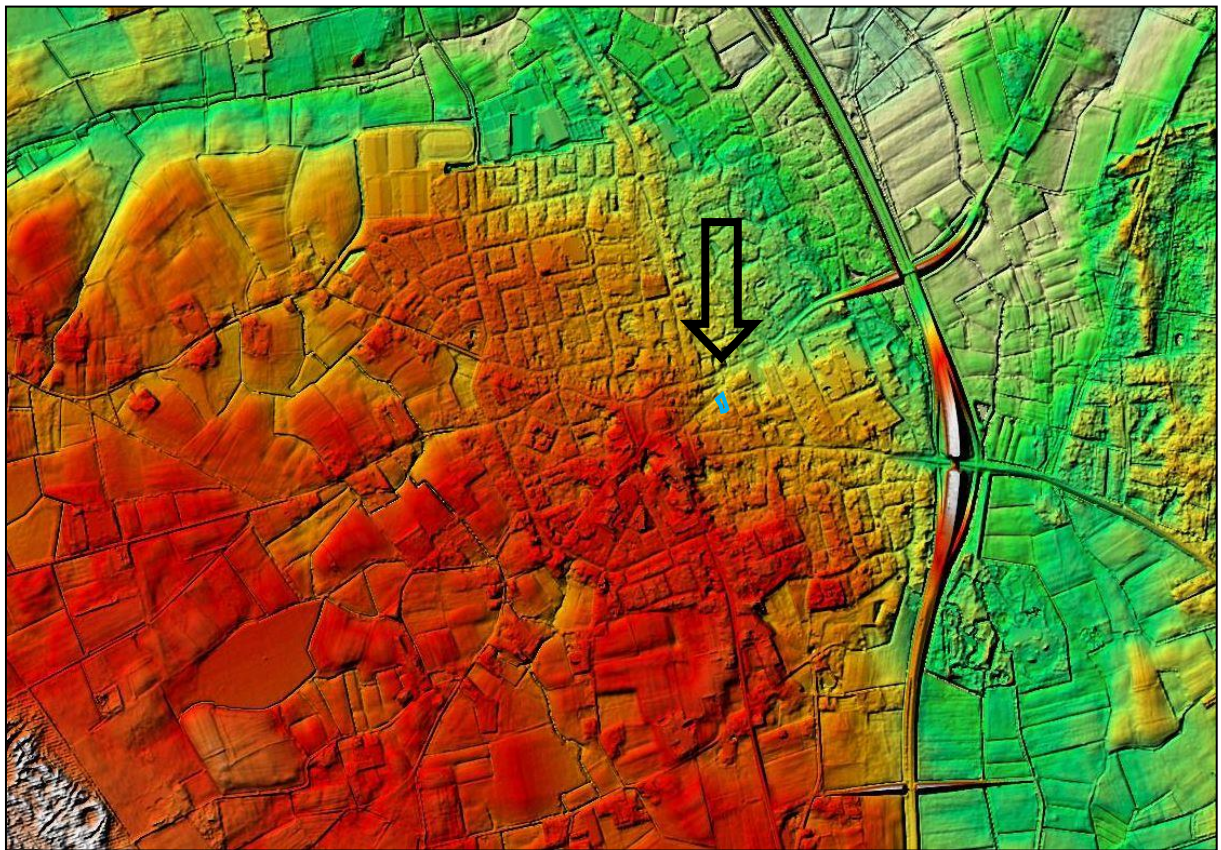
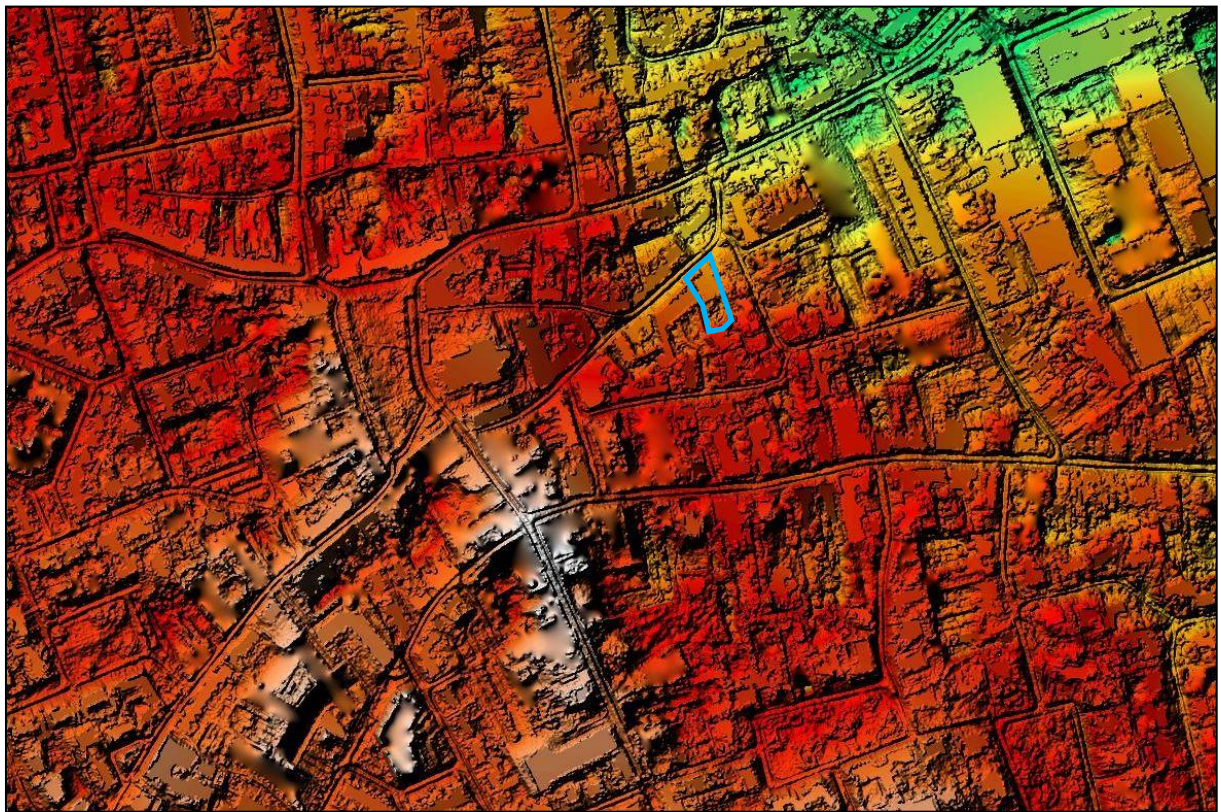
b... buiten de hoofdwaterring gelegen gronden; periodiek overstroomd

s... schijnspiegels; b... gronden met een fluctuatie (GLG-GHG) van meer dan 120 cm

w... water boven maaiveld gedurende meer dan 1 maand in winterperiode

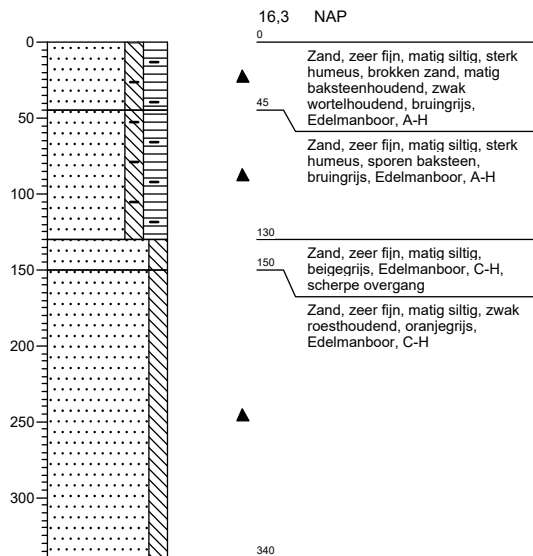
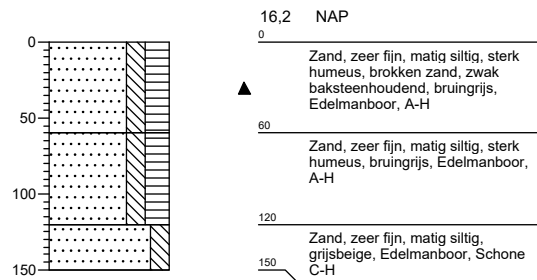
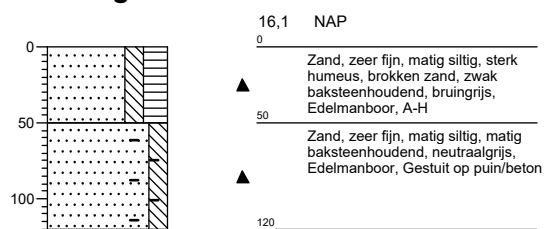
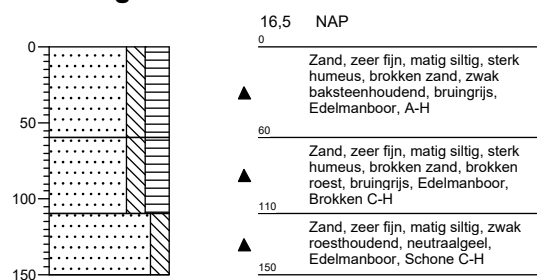
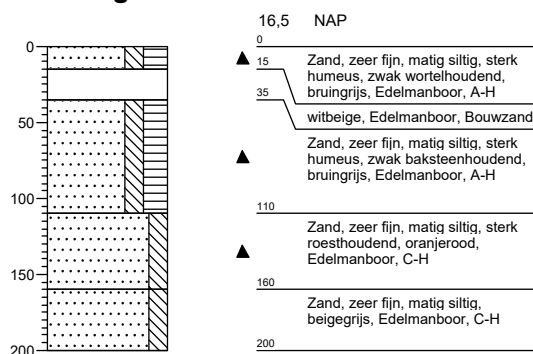
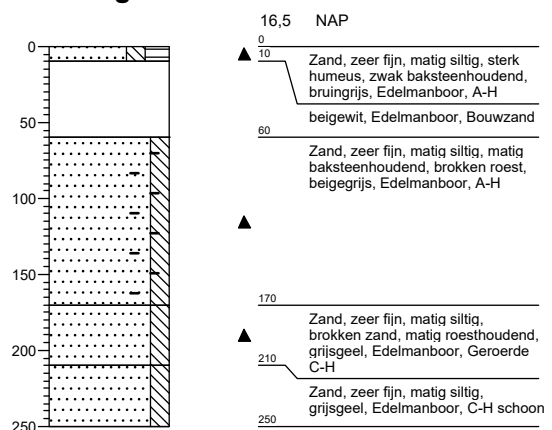
BIJLAGE 7

Overzicht AHN

BIJLAGE 8

Boorkernbeschrijvingen

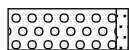
Boring: 1**Boring: 2****Boring: 3****Boring: 4****Boring: 5****Boring: 6**

Legenda (conform NEN 5104)

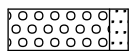
grind

Grind, siltig

Grind, zwak zandig

Grind, matig zandig

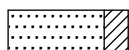

Grind, sterk zandig

Grind, uiterst zandig

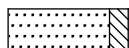
zand

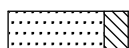
Zand, kleïg

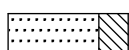
Zand, zwak siltig

Zand, matig siltig

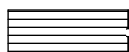

Zand, sterk siltig

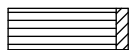

Zand, uiterst siltig

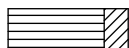
veen

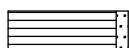
Veen, mineraalarm

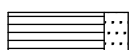
Veen, zwak kleïg

Veen, sterk kleïg

Veen, zwak zandig

Veen, sterk zandig

klei

Klei, zwak siltig

Klei, matig siltig

Klei, sterk siltig

Klei, uiterst siltig

Klei, zwak zandig

Klei, matig zandig

Klei, sterk zandig

leem

Leem, zwak zandig

Leem, sterk zandig

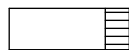
overige toevoegingen

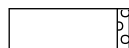
zwak humeus

matig humeus

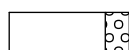
sterk humeus

zwak grindig

matig grindig

sterk grindig

geur

- geen geur
- zwakke geur
- matige geur
- sterke geur
- uiterste geur

olie

- geen olie-water reactie
- zwakke olie-water reactie
- matige olie-water reactie
- sterke olie-water reactie
- uiterste olie-water reactie

p.i.d.-waarde

- >0
- >1
- >10
- >100
- >1000
- >10000

monsters

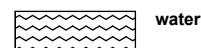
- geroerd monster
- ongeroerd monster

overig

- bijzonder bestanddeel
- Gemiddeld hoogste grondwaterstand
- grondwaterstand
- Gemiddeld laagste grondwaterstand

slib

water